

JYRKI SIUKONEN

Katse vaihtuviin kuvioihin: Eino Ruutsalon avantgarde

Näyttely Eino Ruutsalon kokeellinen 1960-luku. Kansallisgalleria, Ateneum 14.9.2021–27.3.2022.

Optisiin ilmiöihin kohdistuva kiinnostus on kuvallisen ajattelun puhdasta ydinalueetta, taiteen perustaa. Toisen maailmansodan jälkeisessä ajassa se ei ollut enää vain impressionistista valon leikkiä pinnoilla vaan etsi 1950- ja 1960-luvuilla uudenlaisia ilmaisukeinoja. Uusia kenties siksi, että suurin osa urbaania ihmistä ympäröivästä kuvastosta ei tuolloin enää rakentunut ehjistä, maalina sivellyistä väripinnoista, vaan painorastereiden pisteistä ja viivoista, valokuvan ja elokuvan filmirakeista sekä hilojen läpi televisioruudulle kulkevista sädekimpuista. Kiinnostus optisiin kuvioihin sellaisenaan tuotti 1960-luvulla pop-taiteen jälkeistä avantgardea, op-taidetta ja valokineettistä taidetta.

Suomalainen kuvataiteilija Eino Ruutsalo (1921–2001) oli 1950-luvulta lähtien kokeillut monenlaista taiteen tekemistä – puupiirrosta, maalausta, lyhyttä elokuvaa, pitkää elokuvaa, raaputettua filmiä, irtokirjasi-

milla painettua tekstigrafiikkaa – mutta suomalaisittain aina enemmän tai vähemmän muuta maailmaa jäljessä. Valokineettisillä teoksillaan 1960-luvun jälkipuolella hän oli ajan harjalla: ei ehkä sen kärjessä, mutta kyllin edessä, jotta voimme puhua etujoukkoon kuulumisesta, avantgardesta. Tässäkin on syytä esittää varaus.

Avantgarden kirjoitetussa historiassa puhtaasti optisista illuusioista rakentuvalla taiteella ei ole sanottavaa paikkaa. Päähuomion ovat ottaneet käsitteelliset suuntauokset, joiden kaanoneissa jokin silmät kieroon vääntävä optinen maalaus (Victor Vasarely, Bridget Riley) ei ole artikuloitunut oikeastaan lainkaan. Jopa minimalismin ei-mikään on avantgarden lajityyppinä enemmän jotakin kuin op-taiteen kaikki. Jos optisia ilmiöitä pidetään radikaaleina, ne ovat sitä useimmiten havaintopsykologian sovelluksina. Koska op-taiteen teokset eivät sisällä viestiä minkään puolesta tai mitään vastaan, ne ovat poliittisesti yhdentekeviä. Niiden radikaalius on tässä mielessä tyhjää. Varaus päättyy tähän.

Op-taiteen tiukkalinjaisiin ja tarkkarajaisiin maalauksiin verrattuna valokineettinen taide on ylenmääräisestä täsmällisyydestä vapautettua. Se hyväksyy auiliimmin erilaisten kokeilujen ja sattumien tuottamia tuloksia. Kun tavoitteena ei ole illuusion täydellisyys, teoksiin jää myös enemmän tilaa ilmiöiden runollisuudelle ja visuaalisten vaikutelmien epäräjaisuudelle. Riittää, että asiat näyttävät joltakin; niiden ei tarvitse tuottaa vaikutelmaa jostakin.

Eino Ruutsalon valokineettiset teokset (edempänä *laatikot*) ovat kokeellista taidetta sanan kirjaimellisessa merkityksessä. Ne löytävät muotonsa yrityksen ja erehdyksen kautta, eikä Ruutsalon kokemus kameroiden ja projektoreiden kanssa tässä kohdin tietenkään ole haitaksi.

Se, mikä tekee Ateneumin näyttelyssä esitellyt 1960-luvun laatikot erityisen poeettisiksi, on se tapa, jolla ne (nyt huolellisesti restauroituna) yhtä aikaa esittävät ”asiansa” ja samalla kertovat miten ”asia” syntyy. Toisin sanoen laatikoiden yksinkertainen teknologia paljastuu katsojalle suhteellisen helposti, mutta tämä ei vie vähääkään pois niiden viehätystyksenä. Näillä ehdoillahan me katsomme myös maalauksia: tiedämme, että kankaalle kiinnitetty aine on kuivunutta öljyistä tahmaa, jota vaatteisiin joutuneena nimittäisimme liaksi.

Ruutsalon mukaan kineetikko on ”pajamies, tekniikko, keksijä ja runoilija”¹, jolle sirkkeli, porakone, rautasaha, ruuvit ja mutterit ovat samanarvoisia työvälineitä kuin sivellin ja värit. Kineetikkoon törmää todennäköisemmin rautakaupassa tai sähköliikkeessä

kuin varsinaisessa taiteilijatarvikemyymälässä. Tämä jos mikä puhuttelee autotallissa askaroivia – heitä, joille omin käsin rakentaminen on usein maailmassa olemisen tavoista luonteavin. Purkaminen myös. Ruutsalon laatikoita voi tässä merkityksessä luonnehtia yhdenlaiseksi *käsityötaiteeksi*. Niiden tee-se-itse-filosofia on olennaisesti toinen kuin perinteisten taidemuotojen. 1960-luvun taidetouluissa ei opiskeltu sähkötekniikan perusteita. Ruutsalokin varmisti laatikoidensa toiminnan ja sähköturvallisuuden ammattilaisen avulla.

Op-taiteen ja valokineettisten teosten hetki haihtui nopeasti 1960-luvun lopussa. Illuusoiden maailmasta palattiin illuusiottomaan todellisuuteen – Vietnam, Praha, Pariisi ja muu. Taide vaihtoi raidetta ottaen asiakseen realismin ja poliittisen viestinnän. Laatikot, joissa värit vaihtuvat ja valot vilkkuvat, tuntuivat syystäkin epäolennaisilta. Avantgarde havahtui toisiin kuvioihin – unohtaakseen ne taas seuraavassa käänteessä. Laatikotkin unohtuivat, mutta Ateneumin pieni näyttely todisti, etteivät ne ole menettäneet yksinkertaista lumoaan. Kysymys Ruutsalon avantgardistisuudesta voidaan ratkaista myös näin: etujoukkoon kuuluu se, joka löytää sieltä paikkansa ei vain kerran, vaan myös toistamiseen.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Marko Home, ”Pysähtymisessä vaanii kuolema”. Eino Ruutsalon kokeellinen 1960-luku. Väitöskirja. Helsingin yliopisto 2021, 194–195.